

Apjir/ e-ISSN: 2602-2893

Cilt: 4, Sayı: 3, 2020, ss. 370-385/ Volume: 4, Issue: 3, 2020, pp. 370-385

Journal homepage: <https://apjir.com/>

ARAŞTIRMA MAKALESİ/RESEARCH ARTICLE

KIBRISLI TÜRKLERİN DİNİ HAFIZASINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

İsmail SEZGİN

Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı, Mersin

Teacher, Ministry of National Education, Mersin/Turkey

sezgin1571@hotmail.com

orcid.org/0000-0003-3470-7760

Öz

Bu çalışmanın konusunu Osmanlı'dan beri adada bulunan Kıbrıslı Türklerin dini hafızasını etkileyen olaylar oluşturmaktadır. Literatür taraması metodu uygulanan bu çalışma, adada yaşanan yerel veya ulusal ölçekteki mevcut problemlere ışık tutacak kültürel-tarihi bilgiler sunmayı amaçlamaktadır. Dini hafızayı etkileyen kişilerin ve olayların bir birine bağlı bir zincir gibi olduğu tasavvur edilmektedir. Çalışmanın başında dini hafıza zinciri olarak din kavramı incelenmiştir. Daha sonrasında başlıklar halinde hafızayı etkileyen olaylar belirlenmiştir. Kısaca belirtmek gerekirse Kıbrıslı Türklerin dini hafızasını etkileyen faktörler olarak: adanın çok uluslu yapısı, Türkiye'de yaşanan inkılaplar, İngiliz yönetiminin tutumu, vakıfların durumu, dini eğitimden yoksun olma, Kıbrıs Türk liderliği ve müftülük sayılabilir. Ayrıca İngiliz kolonisi olmanın etkisiyle Batı merkezli modernleşmenin gerçekleştiği de söylenebilir. Yaklaşık bir asır boyunca İngiliz sömürgesini tecrübe etmek ve de Hıristiyan yöneticiler tarafından negatif ayrımcılığa maruz kalmak dini-sosyal dinamikleri etkilemiştir. Bunlara ek olarak müftülük makamı ve seküler siyasi makam arasında yaşanan çekişmeler ve de imamlık mesleğinin gelir getirmemesi gibi Müslüman Türk cemaatine has problemler de ortaya çıkmıştır. Bu ve benzeri faktörlerin neden olduğu değişim ve dönüşüm, adaya has kendi dindarlık profilini [seküler ve bireyselleşmiş bir dindarlık] ortaya çıkarmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din Sosyolojisi, Sekülerleşme, Batılaşma, Dini Hafıza, Kıbrıslı Türkler.

FACTORS AFFECTING THE RELIGIOUS MEMORY OF TURKISH CYPRIOTS

Abstract

The events affecting the religious memory of Turkish Cypriots who have been on the island since the Ottoman Empire are the subject of this study. This study, which applied a literature review method, aims to provide cultural-historical information that will shed light on the local or national problems on the island. It is envisaged that people and events affecting religious memory are like a chain connected to each other. At the beginning of the study, the religion as a chain of memory will be examined. Then, the events affecting memory in items will be tried to be determined. Briefly the island multinational structure, the revolutions taking place in Turkey, the attitude of the British government, the status of foundation, lack of religious education, the Turkish

Cypriot leadership and the mufti counted. It can also be said that the western centered modernization took place with the effect of being an English colony. The experience of British colonization for nearly a century and negative discrimination by Christian rulers affected the religious-social dynamics. In addition, Problems specific to the Muslim Turkish community have also emerged such as conflicts between the office of the mufti and the secular political office, and also the imam profession to not generate income. The change and transformation caused by these and similar factors has revealed its own individual religiosity profile [a secular and individualized religiosity].

Key Words: Sociology of Religion, Secularization, Westernization, Religious Memory, Turkish Cypriots.

Atf / Cite as: Sezgin, İsmail. "Kıbrıslı Türklerin Dini Hafızasını Etkileyen Faktörler". *Apjir* 4/3 (Aralık 2020), 370-385.

Giriş

Doğu Akdeniz’de jeopolitik ve stratejik bir konumda bulunan Kıbrıs çeşitli milletlere ve medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Günümüzde Rumlar, Türkler, Ermeniler, Maronitler, İngilizler ve az da olsa diğer milletlerden insanlar adayı yurt edinmiştir. 1571’den beri adada yaşayan Türk toplumu Osmanlı’nın iskân politikaları neticesinde adaya gönderdiği Osmanlı Türklerinin neslidir.¹ Adaya gönderilen Osmanlı Türkleri Anadolu’dan hiç bilmedikleri bir memlekete gelirken yanında getirdikleri dünyevi metaların dışında, ait oldukları toplumun özelliklerini ve kültürel kodlarını da beraberinde getirmiştir. Akıllarında, vicdanlarında, yüreklerinde, hafızalarında taşıdıkları şeyler Anadolu’daki soydaşlarından farklı değildi.

Geçen yüzyılların ardından Osmanlı dağılmış, Kıbrıs elden çıkmış ve İngiliz sömürgelerine dâhil olmuştu. Müslüman ve Türk tebaadan anayurda dönenler olsa da hatırı sayılır bir Türk nüfusu vatan bildikleri bu topraklarda kalmayı, uğruna can vermeyi göze almışlardı. Yaşanan tarihi travmatik hadiseler, iç çatışmalar, etnik kıyım ve ambargolar bu necip Müslüman Türk milletine yurdunu terk ettirememiştir. Kıbrıs Girit’in ya da Rodos’un makûs kaderine ortak olmamış ve halen daha kuzeyinde bir Türk devletine ev sahipliği yapmaktadır.

Kıbrıs 1878 yılına kadar fiilen Osmanlı’ya bağlıyken emperyal güçlerin Doğu Akdeniz’deki planları neticesinde anavatandan ayrı düşmüştür. Fiili olarak bu ayrılık 1974 Barış Harekâtı’na kadar devam etmiştir. Yaklaşık bir asır süren bu ayrılık Kıbrıs Türkü’nde bir

¹ 1974 Barış Harekâtı sonrasında Türkiye’den gelerek adaya yerleşenler de nüfusun önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Bu çalışmada kullanılan ‘Kıbrıslı Türk’ ifadesi Osmanlı’dan beri adada bulunan Türkleri kastetmektedir. Yapılan bu çalışmada bahsi geçen olaylar 1974 öncesine aittir. Yani Barış Harekâtı gerçekleşmeden önceki olaylardır. 1974 harekâtından sonra adaya yerleşenler ile birlikte yeni bir Kıbrıs Türk Toplumu oluşmuştur. Bu toplumu oluşturan gruplar ise şunlardır; Türkiye göçmenleri, güneyden kuzeye intikal eden Kıbrıslı Türkler, 1571’den beri kuzeyde yaşayan Kıbrıslı Türkler.

takım değişimlere neden olmuştur. Değişimi etkileyen faktörlerin neler olduğu bu çalışmanın problemi oluşturmaktadır.

Adanın özel konumu, gayrimüslim halk ile bir arada yaşamak, İngiliz sömürge yönetimin tutumları, Müslümanlar açısından dini liderlik makamının ilgası, Türkiye'deki inkılapların takip edilmesi, etnik kıyım, iç savaş, göç vb. içtimai hususlar değişimin hızını arttırmıştır. Bu sayılanlara bir de XIX. ve XX. yüzyılda küresel anlamda yaşanan seküler ve materyalist akımların etkisini de eklersek; kendi kaderine terk edilen bu Türk toplumunun 'neden dini hafıza kaybına uğradığını' görmüş oluruz. Çalışmamıza yön vermesi açısından önce 'hafıza zinciri olarak din' kavramı incelenmiştir. Sonrasında ise problemin arka planında kendini hissettiren Kıbrıs Türkü'nün dini hafızasını etkileyen olaylar başlıklar halinde sunulmuştur.²

1. Hafıza Zinciri Olarak Din

Danièle Hervieu-Leger toplumun dinden uzaklaşmasını anlayabilmek adına hafıza kavramını ele almıştır. Ona göre din, hala daha hayatın sosyal ve kültürel bağlılığında kendini güçlü bir şekilde hissettirmektedir. Ancak iki asır öncesi gibi değildir.³ Hervieu-Leger sekülerleşmeyi dinin gerilemesi olarak değil, dindarlığın yeniden şekillenmesi olarak ifade eder. Ayrıca Hervieu-Leger, dinin görünmeyen etkisini toplumun inanç sistemini açıklamakta tek başına yeterli olmadığı kanaatinde.⁴

Geleneğe de ayrıca vurgu yapan Hervieu-Leger, geleneğin sadece devamlılık ile bir tutulan bir olay olmadığını, toplumun bütün fertlerini inançlı üyeler yapan bir zincirin var olduğunu söylemektedir. Toplumsal hafızanın da bir zincir gibi olduğunu ve bu hafıza zincirinde bulunan halkalar gibi tarihsel olayların da bir bütünlüğü olduğunu düşünmektedir. Sekülerleşme teorisini, zincirindeki halkaların kopuk oluşuna benzetmekte ve toplumun kayıp halkaların ise hafıza kaybı olarak yorumlamaktadır. Ayrıca kentleşme ile geleneksel toplumdaki kolektif yaşam biçiminden uzaklaşan insan, bireysel bir tutum sergileyerek 'biz'den 'ben'e dönüşmektedir. Bu değişim toplumsal

² Makale kapsamında Türkiye'deki inkılapların Kıbrıs'taki etkisi, Batlaşma ve modernleşme tezahürleri, müftülük makamı, din eğitiminde yaşananlar çalışılmıştır. Bunların dışında Şeyh Nazım Kıbrısı'nın faaliyetleri, Evkafın durumu, Şeyh Kıbrısı- Dr. Küçük çekişmeleri, İngilizlerin sosyal hayata etkileri, Türklerin gayrimüslim toplumuyla olan etkileşimleri ara ara değinilmiş olsa da çalışmanın imkânları açısından kapsam dışında tutulmuştur. Bahsi geçen her olgu başlı başına bir çalışma sahası niteliğindedir.

³ Recep Şentürk, *Yeni Din Sosyolojileri*, (İstanbul: Gelenek Yayıncılık, 2004), 103.

⁴ Daniele Hervieu-Leger, "Sekülerleşme, Gelenek ve Dindarlığın Yeni Şekilleri: Bazı Teorik Öneriler", *Din Sosyolojisi Klasik ve Çağdaş Yaklaşımlar*, çev. Halil Aydınalp, ed. Bünyamin Solmaz- İhsan Çapçioğlu, (Konya: Çizgi Kitapevi, 2. Basım, 2009) 116-118.

hafıza zincirinin dağılmasına yol açmakta ve netice itibariyle de toplumsal hafıza kaybı (*amnesia*) oluşmaktadır.⁵

Hervieu-Leger'e göre büyü bozulmuş, anlamını yitirmiş toplumlar hızlı inanç patlamalarının yaşandığı toplumlardır. İnsanlar kendilerini daha az dindar olarak görüyorsa, bu olay sekülerliğe atfı değil, kendilerinden önceki nesillere olan bağlılıklarını daha az hissetmeleri ile alakalıdır. Kişilerin geçmişe ait zincirlerinin dağılması söz konusudur. Dağılan parçalar bir araya tekrar getirilirse yeniden aynı anlamı ifade edebilecektir. Dağılmış hafıza zincirlerinin tekrardan bir araya gelmesi için; küçük anılara sarılmak, anıları yaşatmak etkilidir. Hervieu-Leger göre anıları ortaya çıkaracak iki grup vardır: Bu gruplar küçük dini gruplar ile mezhep veya tarikat olarak bir araya gelen insanların oluşturduğu gruplardır.⁶ Dini gruplar veya cemaatler toplumun kendinden önceki nesiller ile olan bağımlı tutmaktadır.

Hervieu-Leger'e göre değişen dindarlıkla beraber insanlar babalarının inandığı gibi inanmamalarına rağmen, inanma eylemine devam etmektedirler. Geleneksel ilişkilerin çözülmesi neticesinde, kişiler gününbirlik bir hafızaya sahip olmuştur. Sürekli değişen beklentileri onları modern eğilimli bir dini hafızaya sahip kılmaktadır. Ancak hafızanın tamamen ortadan kalkması ise mümkün değildir.

2. Türkiye'deki İnkıpların Takip Edilmesi

Altı yüzyıl yaşamış ve üç kıtaya hükmetmiş olan Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı'ndan sonra dağılmaya başlamıştı. Elde kalan son topraklarda kurulan yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin yönetici kadrosu bir takım devrimleri ve inkıpları uygulayarak yeni bir ülke modeli ortaya koymuştu. Yasalaştırılan ilkeler ve inkıplar zoraki de olsa uygulanmaya konmuştu. Anadolu'da zorla yaptırılan bazı uygulamaların Kıbrıs'ta seve seve yapıldığı görülmektedir. İngiliz kolonisi haline gelen adada şapka kanunu, medeni hukuk kanunu, Latin alfabesi, Türkçe ezan vb. inkıpların uygulanması için Türkler İngilizlerle mücadele etmiştir.

Kıbrıs Türk toplumunda toplumsal değişimi etkileyen faktörlerden birinin de karizmatik liderler olduğu söylenebilir.⁷ Hariçte Atatürk, içeride Doktor Fazıl Küçük'ün ipi göğüslemesiyle Kıbrıs Türk toplumu laik bir çizgide ilerlemiştir.⁸ Ayrıca Kıbrıs Türk

⁵ Şentürk, *Yeni Din Sosyolojileri*, 104-105.

⁶ Hervieu-Leger, "Sekülerleşme, Gelenek ve Dindarlığın Yeni Şekilleri: Bazı Teorik Öneriler", 120-124.

⁷ Abdurrahman Kurt, *Din Sosyolojisi*, (Bursa: Dora Basım Yayın, 2011), 155.

⁸ Kübra Öz, "Kıbrıs Türk Kimliğinin İnşasında Atatürk İlke ve İnkıpları", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi* 5/5 (2016), 1266-1267.

KIBRISLI TÜRKLERİN DİNİ HAFIZASINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

toplumunun geçirmiş olduğu tarihi travmatik hadiseler, inkılap tutumlarını benimsemelerinde büyük öneme sahiptir.⁹ Yeni şartlara uyarlanan toplum, böylelikle kendini Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı bulmuştur.

Kıbrıs Tarihi'nde bir dönüm noktası olan Lozan Anlaşmasıyla Kıbrıslı Türkler Anadolu'dan koparılmış oldu. O günün şartlarında yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin elinden bir şey gelmemektedir. Lozan'dan sonra Kıbrıs'ın İngiltere'ye bırakılmamasını talep eden bir grup Kıbrıslı Türk lider, Atatürk'ten Kıbrıslı Türklerin desteklenmesini istemek için Aralık 1923'te Ankara'ya gitmişti. Ancak Atatürk onlara Kıbrıs'ın Türkiye Cumhuriyeti sınırlarında olmadığını söyleyerek geri göndermiştir.¹⁰ Buna rağmen Lozan Anlaşması'nın imzalanmasıyla kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu, ironik bir şekilde Kıbrıs'ta birkaç köy ilkokulunda kutlanmıştır. Görülüyor ki Türkiye sevgisi hiçbir şekilde gönüllerden silinememişti.¹¹

Kıbrıslı Türkler, devletsel bir bağı kalmamasına rağmen Türkiye'de yaşanan harf inkılabından sonra 1928'de Kıbrıs Sömürge İdaresi Eğitim Müdürü Papaz Newham'dan Latin harflerine geçmeyi talep ettiler ve bu istekleri kabul edildi. Bu isteğin kabulünde denilebilir ki İngilizlerin politikaları da Kıbrıs Türklerini laik bir çizgiye taşımaktaydı.¹² Daha sonraları İslam ve Türklük diye iki kutuplu bir toplum inşasına girişen İngilizler, bu minvalde birtakım faaliyetler yürütmüştür. Bunlar Batılılaşma başlığı altında detaylıca işlenecektir. Ancak çarpıcı bir örnek olması hasebiyle Rauf Denктаş'ın söylediği bir sözü burada aktarmakta yarar vardır. Rauf Denктаş, İngilizlerin milliyetçiliği unutturmak için dini, bir araç olarak kullandığını söylemektedir. Bu yüzden de cuma namazına gitmeye karşı o dönem bir reaksiyon gösterdiklerini söylemektedir. Ayrıca Rauf Denктаş'ın Yunan asıllı Amerikalı birinden edindiği bilgiye göre; Yunanlılar, Türkiye ile Yunanistan arasındaki ihtilaflara nasıl karşılık vermeleri gerektiğini pazar günü kiliseden öğrenmekteydiler. Buna karşın o dönem Türkler arasında ise 'İlkokullarda din dersinin verilmesi müsait mi? değil mi?' gibi birtakım tartışmalar sürüp gitmekteydi.¹³

Şapka kanunu da, yine taklit edilen bir uygulamadır. O dönem Kıbrıs'ta Türkler fes giymekteydiler. Şapka kanunu çıktığında Türkiye'yi taklit etmek uğruna Konsolos Asaf Bey ve Lefke Belediye başkanı fes yerine şapka giyerek topluma örnek olmaya çalışmıştır.

⁹ Sulhi Dönmezer, *Toplumbilim*, (İstanbul: Beta Yayınları, 11. Basım, 1994), 113.

¹⁰ Pierre Oberling, *Bellapais'e Giden Yol*, çev. Mehmet Erdoğan, (Ankara: Genel Kurmay Başkanlığı Basınevi, 1988), 42.

¹¹ Hüseyin M. Ateşin, *Dr. Fazıl Küçük Şeyh Nazım Kıbrısı*, (İstanbul: Marifet Yayınları, 1997), 23.

¹² Hüseyin M. Ateşin, *Kıbrıslı 'Müslüman'ların 'Türk'leşme ve 'Laikleşme' Serüveni (1925-1975)*, (İstanbul: Marifet Yayınları, 1999), 22.

¹³ Rauf R. Denктаş, *Kur'an'dan Aldığım İlhamlar*, (İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 1986), 5-6.

İngilizler ise Türkiye ile bağları kesmek için fes yerine şapka giyilmesini yasaklamaya kalkışmışlardır.¹⁴ Konsolos Asaf Bey de Anadolu'da yaşanan gelişmeleri adaya aktarması bakımından çeşitli konularda Kıbrıslı Türklere emsal olmuştur. Asaf Bey'in gayretleriyle birçok Müslüman Türk adayı terk edip Anadolu'ya göçmüştür.¹⁵ Asaf Bey, Kavanin meclisine seçilecek Türk başkan adayları arasından milliyetçi (veya İngilizlerin istemediği) birini destekleyince sömürge yönetimi tarafından Ankara'ya şikâyet edilmiştir. Bunun üzerine 1930 yılında Asaf Bey milliyetçilik propagandası yapmaktan Larnaka Konsoloslugu görevinden alınmıştır.¹⁶

Kıbrıs Milli Türk Halk Partisi kurulduğu zaman Vali Mr. Turnbull'a gönderilen bildiriye göre, Türk Müslümanların dini vecibelerini yerine getirebilmesi için bir müftü tayini istenmektedir. Bu dini talebin dışında ise şer'i mahkemelerin evkaftan ayrılması, Türk Medeni Kanunu'nun uygulanması istenmektedir. Ayrıca bu topluma artık 'Türk' Müslüman denilmesi talep edilmektedir. Burdan da anlaşıldığına göre Kıbrıslı Türkler 1944 yılına kadar Kıbrıslı Müslümanlar olarak muamele görmekteydiler. Talep üzerine Kıbrıs Müslümanları yerine Kıbrıs Türkleri tabiri İngiliz vali tarafından kabul edilmiştir. Resmi dairelere gönderilen bir talimat ile 1944 yılı itibarıyla Müslüman Kıbrıslı ismi yerine Kıbrıslı Türk ismi resmîyet kazanmıştır.¹⁷ 1960'lı yıllara kadar toplumun büyük bir kısmı cumhuriyetçi ve de Atatürkçü idi. 1960'dan sonra Kıbrıslı Türk gençler dünyadaki sol öğrenci hareketlerine yönelmişlerdir. Türkiye'ye ve İngiltere'ye giden birçok genç 68 kuşağının etkisi altında kalmıştır. Bugün Kıbrıs'ın aydın kesmi diyebileceğimiz birçok kişi 68 kuşağında yetişen gençlerden oluşmaktadır. Bunun en belirgin örneği ise KKTC'nin dördüncü cumhurbaşkanı Mustafa Akıncı'dır.¹⁸

3. Batılaşma ve Modernleşme

Modernizm kapitalist, endüstriyel devlet sistemine paralel olarak gelişen, geleneksel düzenin zıttı olarak gösterilen, ilerlemeyi ortaya koyan bir kavramdır. Avrupa'da yaşanan bir takım devrim ve inkılaplardan sonra modernleşmenin ilk önce Avrupa'da başlayıp sonrasında bütün dünyayı etkisi altına aldığı kabul edilmektedir. Uzun bir süre boyunca

¹⁴ Öz, "Kıbrıs Türk Kimliğinin İnşasında Atatürk İlke ve İnkılapları", 1279.

¹⁵ Aslında bu göç olayı sadece Asaf Bey ile alakalı bir husus değildir. Nitekim Galatya (Mehmetçik)'da yaşayan Türkler, Atatürk'e telgraf çekip bütün köy olarak adadan ayrılmayı arzuladılar. Atatürk'ün de oluru ile Kıbrıs'a gelen bir gemi vasıtasıyla bütün köy Anadolu'ya nakledildi. Gittikleri köye Yeniköy ismi verildi ve herkese geçimini sağlayacak kadar toprak da verildi. bk, Hüseyin M. Ateşin, *Kıbrıs'ta İslami Kimlik Davası*, (İstanbul: Marifet Yayınları, 1996), 168-169.

¹⁶ Ateşin, *Kıbrıslı 'Müslüman'ların 'Türk'leşme ve 'Laikleşme' Serüveni (1925-1975)*, 14.

¹⁷ Ateşin, *Kıbrıslı 'Müslüman'ların 'Türk'leşme ve 'Laikleşme' Serüveni (1925-1975)*, 38-42.

¹⁸ <https://www.milliyet.com.tr/dunya/cocuklar-da-elbet-buyumek-isterler2050749> et: 09.01.2019

KIBRISLI TÜRKLERİN DİNİ HAFIZASINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

modernleşme batıcılık olarak algılanmıştır. Modern olmanın batılı olmak ile eş tutulduğu bir zamanda Batı dışında kalan toplumlar geri kalmış sayılmıştır. Modernleşme sadece mal üretimine dayalı kalkınma olarak algılanmamış, bunun yanında kentleşme, dinin gerilemesi, bilimin dinin yerini alması, insanın düşüncelerinde ve eylemlerinde rasyonelleşme, demokratikleşme, bireyselleşme, iletişim araçlarında ve teknolojiye gelişmeler olarak da algılanmıştır.¹⁹ Günümüzde ise bu genel kabulün aksine Batı dışı modernleşmelerden söz edilmektedir. Hatta insanın hem modern hem de dindar olabileceği de kabul edilmeye başlanmıştır. Kurumsal dini eğilim azalmasına rağmen hayatın her alanında dini sembol ve ifadeler halen kendini göstermektedir. Sosyolojide ve diğer bilimlerde toplum ile dini bir araya getiremeyenler, bu iki kavramı farklı etkinliklerde sözcüğü sporda, siyasette, hatta rock konserlerinde bile keşfedebilmektedir. Dini göz ardı edenlerin şimdilerde fark ettiği şey dinin görünmez varlığıdır.²⁰

Osmanlı'da birçok kurum din ile beraberdi. Bu nedenle modernleşmek adına cumhuriyetin ilk yıllarında tatbik edilen uygulamalar dine karşı bir yorum olarak gelişmişti.²¹ Yine bunun tezahürünü Kıbrıslı Türklerde de görmek mümkündür. Türkçe ezan konusu 1970'li yıllara kadar Kıbrıs'ta tartışılma gelmiştir. Ayrıca din dersinin müfredattaki tarihi seyri de yine Türkiye'deki din eğitiminin tarihi seyri ile paraleldir.

Modernleşmenin bir başka yönü de teknolojik ilerleme kabul edilmektedir. Kıbrıs İngiliz kolonisi olduğundan dolayı yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nden daha önceleri ve daha kolay yeniliklerle tanışmıştır. Örneğin Türkiye'ye 1961 yılında gelen tuvalet kâğıdı, Kıbrıs'a 1945 yılında gelmiştir. Ya da daha çarpıcı bir örnek vermek gerekirse 1950 yılında Kıbrıs'ta televizyon varken 1968 yılında Türkiye'ye yeni gelmiştir.²² Kıbrıs'ın saydığımız yeniliklerle daha erken tanışması o dönem itibarıyla İngiliz kolonisi olmasından dolayıdır.

1960 Kıbrıs Cumhuriyeti kurulana kadar Birleşik Krallık'ın Müslüman tebaası Kıbrıslı Türkler İngiliz bayrağını göndere çekmiş, "Tanrı Kraliçe'yi korusun" şarkıları eşliğinde Kraliçe Elizabeth'in doğum merasimlerine iştirak etmişlerdir.²³ Batılaşan Kıbrıslı Türkler,

¹⁹ Mehmet Akgül, "Modernlik-Modernleşme, Postmodernlik, Sekülerleşme ve Din", *Din Sosyolojisi El Kitabı*, ed. Niyazi Akyüz-Ihsan Çapçioğlu, (Ankara: Grafiker Yayınları, 3. Basım, 2015), 182-183.

²⁰ Hervieu-Leger, "Sekülerleşme, Gelenek ve Dindarlığın Yeni Şekilleri: Bazı Teorik Öneriler", 113.

²¹ Akgül, "Modernlik-Modernleşme, Postmodernlik, Sekülerleşme ve Din", 194-195.

²² Ahmet Gürkan Atay, *1974 Sonrası Türkiye'den Kıbrıs'a Göç Edenlerin Ekonomik ve Sosyal Durumlarının Kuzey Kıbrıs Açısından Değerlendirilmesi* (Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, 2010), 142.

²³ Mehmet M. Söylemez, *İslam Ülkelerinden Söyleşiler*, (İstanbul: Mana Yayınları, 2016), 16.

İngiliz ordusunda görev almışlardı. II. Dünya Savaşı'nda katırcı birliği Kıbrıslı Türk ve Rumlardan oluşmaktaydı.²⁴

Kıbrıslı Türkler 1950li yıllarda Kıbrıs'taki iç karışıklıklar nedeniyle başta İngiltere olmak üzere Avustralya, ABD, Kanada gibi ülkelere göç etmiştir. Kıbrıslı Türklerin Avrupa Kıtası'nda Türkiyeli göçmenlerden daha fazla olduğu tek yer İngiltere'dir. Türkçe konuşan topluluğun(Kıbrıslı Türkler, Türkiyeli Türkler ve Kürtler) en eski alt grubunu Kıbrıslı Türkler oluşturmaktadır.²⁵ Londra'daki Türkler arasındaki ilk sivil toplum hareketlerinin öncüsü de Kıbrıslı Türklerdir. Türk Müslümanların örgütlenmesi de yine Şeyh Nazım Kıbrıs'ın önderliğinde yapıldığı görülmektedir. 1970'li yıllardan beri Şeyh Nazım Londra'ya İslami faaliyetler için gidip gelmiştir.²⁶

Böl, parçala, yönet kuralı²⁷ emperyalist İngilizlerin sömürgelerde yönetimi kolaylaştırmak için kullandıkları bir taktiktir. Nitekim Kıbrıs adasını yönetirken Rum-Türk dengesine dikkat ettikleri gibi Türkleri de kendi içinde kutuplaştırarak kendi nüfuzunu arttırmıştır. Kıbrıs Türk liderliği için verilen mücadele, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin destekçileri olan Kemalist, milliyetçi, modern söylemli halkçılar ile İngiliz himayesinde sadık bir yönetici kadrosu olan Evkafçılar arasında geçmiştir.²⁸ İngilizler milliyetçi söylemlerin önüne geçmek için Evkafçıları desteklemiştir. Şapka kanunu Türkiye'de uygulamaya konduğu zaman fes yerine şapka giyilmesini yasaklamışlardır. 1930 Kavanin Meclisi seçimlerinde halkçı Mısırlı Necati Özkan, Evkafçı Sir Mehmet Münir'i alt ettiği zaman da İngilizler konsolos Asaf Bey'i Ankara'ya şikâyet etmek suretiyle adadan göndermiştir.²⁹ Ayrıca 1931 Rum isyanı neticesinde İngiliz yöneticiler milliyetçi eğitimin önüne geçmek için de Türkiye'den ve Yunanistan'dan ders kitabı getirilmesi de yasaklamıştır. Rauf Denktaş'ın da hatıralarında aktardığı gibi İngilizler İslamiyet'i kullanarak ikilik çıkarmaktaydı.³⁰ Örneğin 1950 yılına kadar Lefkoşa Türk Lisesi'nin ismi problem olmuştur. İngilizler Türk ifadesinin yerine Lefkoşa İslam Lisesi denmesini uygun görmüş ve müdür olarak bir İngiliz'i atamıştır. Ancak Kıbrıslı Türk aydını bu olayı Türk milliyetçiliğini engelleme teşebbüsü olarak addetmiş ve okulun adının tekrardan Lefkoşa

²⁴ Ulvi Keser, 'Kıbrıs'ta Göç Hareketleri ve 1974 Sonrasında Yaşananlar', *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* 5/12 (Bahar 2006), 107.

²⁵ Tayfun Atay, *Türkler, Kürtler, Kıbrıslılar; İngiltere'de Türkçe Yaşamak* (Ankara: Dipnot Yayınları, 2006), 31; Yakup Coştu, *İngiltere'de Türkler; Dinsel Yapılar ve Organizasyonlar* (Ankara: Araştırma Yayınları, 2018), 86.

²⁶ Coştu, *İngiltere'de Türkler; Dinsel Yapılar ve Organizasyonlar*, 114-119.

²⁷ Elmaziye Töre, "Kıbrıs Türk Toplumunda Sosyo-Kültürel Yapının Taşınmasında Öğretmenlerin Rolü", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 2/6 (Kış 2009), 636.

²⁸ Ateşin, *Kıbrıslı Müslümanların 'Türk'leşme ve 'Laikleşme' Serüveni (1925-1975)*, 31-34.

²⁹ Öz, "Kıbrıs Türk Kimliğinin İnşasında Atatürk İlke ve İnkılapları", 1267.

³⁰ Denktaş, *Kur'an'dan Aldığım İlhamlar*, 5-6.

Türk Lisesi olarak değiştirilmesi için de mücadele etmiştir.³¹ İngilizlerin Türklük-Müslümanlık arasında tezat oluşturmak suretiyle Kıbrıs Türk'ünün manevi dünyasına onulmaz yaralar açtığı da ortadadır.

4. Müftülük Makamı

Osmanlı döneminde Kıbrıs müftüsü halkın seçimi ve Bab-ı Âli'nin de onayı ile vazife almaktaydı. İlhaktan önce İngiliz döneminde de bu uygulama devam etmiştir. Lozan Anlaşması ile Kıbrıs'ın Türkiye'den ayrılması ve akabinde Türkiye'de saltanatın, hilafetin, şeyhülislamlığın kaldırılmasıyla Kıbrıs müftüsünün Türkiye'deki dini merci ile irtibatı kesilmiş oldu. Bu yaşanan tarihi hadiseler Vali Sir Ronald Stors'u cesaretlendirmiş, 1927 yılında halka danışmadan Hürremzade Hakkı Efendiyi müftü olarak görevlendirmiştir. Bir sene sonra da müftülük makamını kaldırarak yerine daha sınırlı yetkileri olan fetva eminliği makamını ihdas etmiştir. 1928 yılında ilk fetva emini de son müftü Hürremzade Hakkı Efendi olmuştur.³² Bu tarihten sonra müftülük kendi başına bir kurum olmaktan ziyade, başında İngiliz bir idareci ve onun yardımcısı bir Türk'ün yönettiği Evkaf dairesinin altında bir daireye dönüştürülmüştür. Böylelikle Kıbrıs Müslümanları anavatanından ayrıldıktan sonra dini siyasi liderliğini de kaybetmiştir.

Kıbrıslı Türkler 1950li yıllara kadar Evkaf yönetimin Türklere iadesi ve müftülük makamının yeniden seçimle olması için mücadele vermiştir. 1949 yılında Türk İşleri Komisyonu tarafından hazırlanan raporda da bu talepleri görmek mümkündür. 1950 yılında İngiliz Sömürge İdaresi müftü olabilecek birini Türkiye'den talep etmiştir. Yakup Cemal Menzilioğlu adında emekli ve yaşlı bir müftü Kıbrıs'a gönderilmiştir. Halkçı Kıbrıs Türk Liderliği cübbeli ve sarıklı olan bu zatı kabullenmemiş aksine aleyhinde propagandaya başlamıştır. 1949 yılına kadar Kıbrıslı Türkler Türkçe ezan için mücadele vermiş ve 1949 yılında uygulamaya koymuşlardır. Ancak 1950 yılında Türkiye'de ezanlar aslına dönüştürülünce Müftü Menzilioğlu da ezanı aslı olan Arapça'ya dönüştürmüştür. Bu durum laik ve Kemalist ideolojiye mensup Kıbrıs'ın ileri gelenlerini rahatsız etmiştir. Daha sonrasında Yakup Menzilioğlu'nun horlanması ve hırpalanması üzerine oğulları tarafından adadan bir daha dönmek üzere götürülmüştür.³³

Bu deneyimden sonra Kıbrıs Türk toplumu 1954 yılında seçim ile iş başına gelen Müftü Dâna Efendi'yi seçmiştir. Dâna Efendi 19 pare top atışı yapılarak Baftan Lefkoşa'ya getirilip makamına yerleştirilmiştir. Dâna Efendi, Kıbrıs Türk Liderliği'nin isteği

³¹ Ateşin, *Kıbrıslı 'Müslüman'ların 'Türk'leşme ve 'Laikleşme' Serüveni (1925-1975)*, 38-42.

³² Talip Atalay, *Geçmişten Günümüze Kıbrıs: İdari Yapılanma ve Din Eğitimi* (Konya: Mehir Vakfı Yayınları, 2003), 91-92; Ateşin, *Kıbrıslı 'Müslüman'ların 'Türk'leşme ve 'Laikleşme' Serüveni (1925-1975)*, 243-252.

³³ Atalay, *Geçmişten Günümüze Kıbrıs*, 97-98; Ateşin, *Kıbrıs'ta İslami Kimlik Davası*, 255-264.

doğrultusunda bir takım faaliyetler yapmıştır. Lefkoşa ve Mağosa'daki Ayasofya camilerinin isimlerini Türkçeleştirerek Selimiye ve Lala Mustafa Paşa Camii olarak değiştirmiştir.³⁴

Nifak tohumu ekmede üzerine olmayan İngilizler, Ankara'daki İngiltere Büyükelçiliği'nin 1 Haziran 1954'te çıkardığı basın bülteninde Kıbrıs müftü seçimini ele almış, Kıbrıs Müftüsü'nü Müslümanlar'ın seçilmiş lideri ve Türk Cemaati'nin Başkanı olarak ilan etmiştir. Bu haberden sonra müftülük makamı Kıbrıslı Türk siyasilerinin hedefi olmuştur. Ezan tartışmaları, Şeyh Nazım Kıbrıs'ın durumu, Müftünün Amerika'ya davet edilmesi vb. konular üzerinden müftülük makamı eleştirilmeye başlanmıştır.³⁵

Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmadan önce müftülüğün seçimle iş başına gelmesini isteyen Türkler ironik bir şekilde ilerleyen yıllarda müftünün atanması maddesini ekletmiştir. 1971'de ise Din İşleri Dairesi kanununa göre müftünün siyasi kamu görevine seçilebilmesi engellenmiştir.³⁶ 1980lerden 2000li yıllara kadar da müftülük makamına asaleten atama yapılmamış, vekâlet yoluyla boşlukta bırakılarak Kıbrıslı Müslümanların üzerinden etkisi silinmiştir.

Kıbrıs Müslümanların tabii lideri müftü, Rumların ise başpiskopostu. Müslümanların dini liderliği üzerinde bir takım oyunlar oynanmasına rağmen aynı şey Rum toplumu için yapılmamıştı. Nitekim Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanı da Rum Ortodoks Kilisesi'nin ruhani lideri III. Makarios'tu. İngiliz himayesinde iken dini hassasiyetlerini yitiren Türkler, Müftülük ve Evkaf için mücadele etseler de daha sonra değişen konjektür ile beraber bu kurumların önemini kavramamıştır. Kıbrıslı Türklerin perspektifinde müftülük Evkaf'a bağlı bir memuriyete dönüşmüştür. Evkaf ise zengin bir gelir kaynağı olmaktan ileriye geçememiştir.

5. Din Eğitimi

Laiklik genel olarak din ile dünya işlerinin birbirinden ayrılması olarak anlaşılmaktadır. Çağdaş demokrasilerde görülen laik kurumlar, devletin tüm bireylerini herhangi bir dine taraf olmadan, ayırım yapmadan muameleye tabi tutmasıdır.³⁷ Laiklik, dinsizlik gibi algılansa da tam olarak böyle bir şey değildir. İslam'a karşıt olarak gösterilmesi yanlış yapılan bir uygulama olduğu dile getirilmektedir.³⁸

³⁴ Ateşin, *Dr. Fazıl Küçük Şeyh Nazım Kıbrıs*, 174-175.

³⁵ Ateşin, *Dr. Fazıl Küçük Şeyh Nazım Kıbrıs*, 176-197.

³⁶ Ateşin, *Kıbrıslı 'Müslüman'ların 'Türk'leşme ve 'Laikleşme' Serüveni (1925-1975)*, 88-89.

³⁷ Mehmet Ali Kirman, *Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2004), 140.

³⁸ Ünver Günay, *Din Sosyolojisi* (İstanbul: İnsan Yayınları, 14. Basım, 2017), 590.

KIBRISLI TÜRKLERİN DİNİ HAFIZASINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Peter L. Berger'e göre iki grup istisnai olarak sekülerdir: Bunlardan bir tanesi Avrupa'dır. Diğeri ise Batı eğitimi almış ve kendi ülkelerine gittiklerinde sekülerizmin alt kültürünü oluşturan, orada aydınlanmacı kültürüne devam eden kitlelerdir. Bu kitleler hala daha seküler eylemlere devam etmektedir. Din ve eğitim açısından ele alındığında Berger, sekülerizmin güçlenmesine etki eden faktörlerden en önemlilerinden biri olarak din karşıtı siyaset olduğunu söylemektedir. Ayrıca ilkokuldan başlayarak seküler düşünceyle eğitilen birey, eğitim faktörü vasıtasıyla seküler düşünce ordusunun askeri olmaktadır.³⁹ Kıbrıs'ta laiklik tartışmaları KKTC kurulmadan önce başlamış ve günümüze değin ülkenin başat problemlerinden birini oluşturmuştur. Berger'in ifadesiyle "seküler düşünce ordusu" Kıbrıs'ta mevcuttur denilse, kanaatimizce latife olmayacaktır.

İngiliz dönemine kadar klasik Osmanlı eğitim sistemi adada mevcuttu. İlkokulun muadili sıbyan mektepleri bulunmaktaydı. Ayrıca tetimme medreseleri de bulunmaktaydı. Medreseler Kıbrıs'ta yasaklanmamasına rağmen İngiliz eğitim politikaları ve Türkiye'deki Tevhid-i Tedrisat kanunu ile önemini yitirmiş, zamanla öğrenci yetersizliği ve halkın ilgisizliği nedeniyle eğitim hayatına 1940 yılında son vermiştir. Adada Lefkoşa bölgesinde altı medrese; Magosa, Larnaka, Limasol, Baf, Lefke bölgelerinde birer medrese olmak üzere toplam 11 medrese hayat bulmuştur.⁴⁰ Başka bir kaynakta ise adada 15 tane medresenin varlığından söz edilmektedir.⁴¹ Sıbyan mektepleri ve medreselerin dışında Kıbrıs'ta dini eğitim veren yerler arasında Tanzimat'tan sonra açılan rüştiyeler ile camiler, tekkeler ve külliye kütüphaneleri bulunmaktaydı.⁴²

1878 yılında İngiliz Sömürge İdaresi başladığında Lefkoşa'da 28, Larnaka'da 8, Magosa'da 8, Limasol'da 4, Baf'ta 12 ve Girne'de 5 olmak üzere toplam 65 sıbyan mektebi, Lefkoşa'da bir tane rüştiye ve Kıbrıs'ın değişik yerlerinde 7 adet medrese mevcuttu.⁴³ İngilizlerin Maarif Müdürü olarak papaz J. Spencer'i ataması, adadaki toplumlara tarafgir yaklaştığının da bir işaretiydi. Nitekim Hristiyan Rum okullarına gerekli destekler verilirken, adadaki Müslüman Türk okulları maddi yetersizlikten kapatılmak zorunda kalmıştı.⁴⁴ İngilizler 1935-1936 ders yılından itibaren daha önceleri ayrı öğrenim gören kız ve erkek sınıfları için karma eğitime geçmiştir. Aynı yıldan itibaren de kitapsız eğitime geçmiş ve bu uygulamadan sonra da Türkiye'den kitap getirilmemiştir. 1933'te ise

³⁹ Peter L. Berger, "Günümüz Din Sosyolojisi Üzerine Düşünceler", *Din Sosyolojisi Klasik ve Çağdaş Yaklaşımlar*, çev. İhsan Çapçioğlu, ed. Bünyamin Solmaz- İhsan Çapçioğlu (Konya: Çizgi Kitapevi, 2. Basım, 2009), 252.

⁴⁰ Hasan Behçet, *Kıbrıs Türk Maarif Tarihi (1571-1968)*, (Lefkoşa: y.y., 1969), 32-36.

⁴¹ Ömer Gökel, Gökmen Dağlı, "Osmanlı'dan Günümüze Kıbrıs Türk Eğitim Sisteminin Geçirmiş Olduğu Evreler", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8/37 (Nisan 2015), 751-752.

⁴² Atalay, *Geçmişten Günümüze Kıbrıs*, 58-63.

⁴³ Behçet, *Kıbrıs Türk Maarif Tarihi (1571-1968)*, 56-57.

⁴⁴ Behçet, *Kıbrıs Türk Maarif Tarihi (1571-1968)*, 62-63, Ateşin, *Kıbrıs'ta İslami Kimlik Davası*, 119.

İngilizce bilmeyenlerin öğretmen olarak atanmaması için kanun geçmiş ve Müslüman ortaokul ve liselerin başına da İngiliz idarecileri getirmiştir.⁴⁵ İngiliz döneminde cuma günleri Müslüman öğrencilerin öğretmenleri nezaretinde cuma namazına gitmeleri zorunlu tutulmuştur. Cuma vakti ise ders işlenmemiştir.⁴⁶ Ayrıca bayramlarda ve dini günlerde de izinli sayılmışlardır.⁴⁷

Müslüman Türk köylerinde cami ve okul genellikle yan yanaydı. 1920li yıllara kadar birçok köyde öğretmenler aynı zamanda imamlık da yapmaktaydılar.⁴⁸ İngilizler adaya geldiklerinde Osmanlı Devleti'nden 47, Evkaf'tan 47 ve 20 tanesi de hizmet verdikleri köylerin halkından maaş alan toplam 114 öğretmen vardı. Osmanlı tarafından kaynak oluşturulan eğitim sistemi, 1920 yılında çıkarılan kanunla İngilizlere devredilince Türk öğretmenler için yeni bir sıkıntı başlamış oldu.⁴⁹ İngilizce bilmeyenlerin öğretmen yapılmaması, ders kitapları olmadan eğitim yapılması, Türk okullarına İngiliz idarecilerin atanması vb. sıkıntılar meydana gelmiştir.

Türklerin dini teşkilatlarını besleyen en önemli kaynak ise Evkaf yani Vakıflar İdaresi'ydi. Evkaf İngiliz eliyle işletilemez bir hale getirilmiş, hatta Müslüman vakıflarına el konulduğu bir dönem dahi olmuştu. İngilizler adaya ilk geldiklerinde Evkaf yöneticileri arasında bir İngiliz bir Türk varken, 1915'te ilan edilen kanunla Türk yöneticinin statüsü memura düşürülmüştü. Böylelikle İngilizlerden emir alan bir yönetici profili oluşturulmuştur. 1928 yılında ise Evkaf tamamen devlet dairesine dönüştürülerek adadaki en büyük Müslüman gelir Türklerin elinden alınmış oldu.⁵⁰ 1955 yılında Evkafın yönetimi Türk toplumuna iade edildiğinde ise zaman Müslümanların aleyhine geçmiş oluyordu. Mali ve dini kaynaklardan kesik geçen 30 senenin ardından Evkaf, sadece mali kaynak olarak görülmeye başlanmıştır.

İslam İlahiyat Okulu adada yaşanan imam ve müezzin sıkıntısını gidermek için kurulmuş bir okuldu. 1932-1948 yılları arasında 16 yıl boyunca devam etmiş, ancak bu 16 yılda sadece 8 mezun vermiştir.⁵¹ O günün şartlarında adada 300 civarında bir cami söz

⁴⁵ Ateşin, *Kıbrıs'ta İslami Kimlik Davası*, 116-117; Atalay *Geçmişten Günümüze Kıbrıs*, 77.

⁴⁶ Behçet, *Kıbrıs Türk Maarif Tarihi (1571-1968)*, 99-100.

⁴⁷ Behçet, *Kıbrıs Türk Maarif Tarihi (1571-1968)*, 158.

⁴⁸ Töre, *Kıbrıs Türk Toplumunda Sosyo-Kültürel Yapının Taşınmasında Öğretmenlerin Rolü*, 637.

⁴⁹ Gökel-Dağlı, *Osmanlı'dan Günümüze Kıbrıs Türk Eğitim Sisteminin Geçirmiş Olduğu Evreler*, 753.

⁵⁰ Atalay, *Geçmişten Günümüze Kıbrıs*, 71-75.

⁵¹ İslam İlahiyat Okulu hakkında daha geniş bir bilgi için; bkz. Volkan Nurçin, "İngiliz İdaresi'nde Kıbrıs'ta Din Görevlisi Yetiştiren Bir Kurum: İslam İlahiyat Okulu", *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/2 (2019), 203-238.

konusudur. Ancak bu mesleğin maddi getirisinin az oluşu ve dönemin şartları göz önüne alınınca bu okul istediği verimi elde edememiştir.⁵²

Kıbrıslı Türkler İngiliz idaresinde kaldığı sürede Türkiye'den bağlarının kopmaması için mücadele vermiştir. Yine de tam anlamıyla Türkiye'deki soydaşları ile aynı şartlara sahip olamadılar. Adadaki etnik ve dini unsurun çeşitliliği Türkiye'deki birçok yere göre de farklıydı. Vakıflar İdaresinin Türklerin elinden alınması maddi ve manevi açıdan Türk toplumunu sıkıntıya düşürmüştür. Memur alımındaki tarafsız uygulamalar, dini eğitime bütçe ayrılmaması, mezuniyet sonrası istihdamdaki belirsizlikler vb. nedenler de problemin diğer boyutlarıdır. Ritüelleri uygulama ve öğretme bakımından yetişmiş kalifiyeli, ehliyet sahibi kişi sayısı da çok azdı. Böylelikle toplumun dini hafızasını oluşturan zincirin en önemli halkalarından olan öğretme ve öğrenme eylemi, başarıyla yerine getirilemedi.

Günümüzde ise bu durum 2000li yıllardan sonra değişikliğe uğramıştır. Kıbrıs'ta dini eğitim veren iki ilahiyat fakültesi bulunmaktadır. Bunlar Yakın Doğu Üniversitesi'nde ve Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesi'nde bulunmaktadır. Ortaokul ve lise düzeyinde ise tek eğitim veren yer ise Hala Sultan İlahiyat Koleji'dir. Ortaokullarda din eğitimi zorunlu, liselerde seçmelidir. Liselerde derslere felsefe grubu öğretmenlerin girdiği görülmektedir. Formasyona sahip din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmeni ataması ihtiyaç olduğu halde yapılmamaktadır. Yaşanan bu durum dersin verimi açısından uygun görünmemektedir.

KKTC hükümetlerinde genel itibarıyla dini meselelere devlet bütçesinden pay ayrılmamaktadır. Dini meseleleri çözmek Türkiye'nin yapması gereken bir zorunluluk olarak görülmektedir. Çoğu zaman öğretmen ihtiyacı duyulan okullara TC Din Hizmetleri Müşavirliği aracılığıyla Türkiye'den din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenleri görevlendirilmektedir. Ayrıca güncel tartışmalardan bir tanesi de ortaokullarda din eğitiminin seçmeli hale getirilmesidir. Laik bir devlette zorunlu din dersinin olup olmayacağı konusu halen tartışmalı bir alan olarak önümüzde durmaktadır.

Sonuç ve Değerlendirme

Lozan Anlaşması ile kendi kaderine terk edilen Kıbrıslı Türklerin önünde iki seçenek vardı: Ya Anadolu'ya göç etmek ya da kalıp direnmek. Elbette her iki yolu da tercih edenler olmuştu. İngiliz yönetimi de günün şartlarına bağlı olarak belli bir süre göç edilmesine müsaade etmişti. 1931 tarihinde Rumlar İngilizlere karşı ayaklanınca tavır değiştiren İngilizler, Kıbrıslı Türklerin göç etmelerine engel oldular. Türklerin adada kalmasını çıkarlarına uygun görürken Evkafı Türklerin elinden aldılar, müftülük

⁵² Ateşin, Kıbrıslı 'Müslüman'ların 'Türk'leşme ve 'Laikleşme' Serüveni (1925-1975), 51.

makamını ilga ettiler, seçimle iş başına gelen dini lideri memur pozisyonuna indirgediler. Halkçı-Evkafçı olarak Türkler arasında ikilik çıkardılar. Milliyetçiliğin önüne geçebilmek adına Türkiye’den kitap getirilmesini yasakladılar. Bu ve benzeri birçok olay Kıbrıslı Türklerin var olan dini hafızasını tahrip etmiştir.

1950li yıllarda ise daha özgür bir politika yürütüldü. Halk oylamasıyla müftü seçimi ve Evkaf’ın Türklerle devri gerçekleşti. Ancak Kıbrıslı Türkler sosyal, siyasi ve kültürel bir takım değişikliklere uğramıştı. Hervieu-Leger’in deyimıyla hafıza zinciri dağılmıştı artık. Toplumsal hafıza kaybı gerçekleşmeye başlamış ve dini olan ne varsa içi boşaltılmıştır. Amirlikten tenzil-i rütbe alarak memur pozisyonuna düşürülen müftülük makamı bir daha eski şaşalı günlerine dönememiştir. Batı’dan yükselen seküler, materyalist, pozitivist söylemlere ek olarak Kıbrıslı Türkler şahsına münhasır hızlı bir sosyo-kültürel dönüşüme uğramıştır. Dini eğitim-öğretim Kıbrıslı Türkler için önemini kaybetmiştir. Evkaf ise dini değerinden çok mali bir kaynak olarak görülmeye başlandı ve halen Kıbrıslı Türklerin en büyük mali kaynakları arasında yer almaktadır.

Bu sayılanlar halen adanın kuzeyi için geçerlidir. 2000li yıllarda Türkiye’de yaşanan değişimle beraber KKTC’de de bir takım değişiklikler olmaktadır. Bu değişimlerin halka yansıyan boyutları ilgili akademisyenler ve ilim insanları tarafından sosyo-psikolojik süzgeçten geçirilmeyi beklemektedir.

Kaynakça

Akgül, Mehmet. “Modernlik-Modernleşme, Postmodernlik, Sekülerleşme ve Din”. *Din Sosyolojisi El Kitabı*. ed. Niyazi Akyüz-İhsan Çapçioğlu. 181-210. Ankara: Grafiker Yayınları, 3. Basım, 2015.

Atay, Ahmet Gürkan. *1974 Sonrası Türkiye’den Kıbrıs’a Göç Edenlerin Ekonomik ve Sosyal Durumlarının Kuzey Kıbrıs Açısından Değerlendirilmesi*. İstanbul: Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.

Atay, Tayfun. *Türkler, Kürtler, Kıbrıslılar; İngiltere’de Türkçe Yaşamak*. Ankara: Dipnot Yayınları, 2006.

Atalay, Talip. *Geçmişten Günümüze Kıbrıs: İdari Yapılanma ve Din Eğitimi*. Konya: Mehir Vakfı Yayınları, 2003.

Ateşin, Hüseyin Mehmet. *Dr. Fazıl Küçük Şeyh Nazım Kıbrısî*. İstanbul: Marifet Yayınları, 1997.

Ateşin, Hüseyin Mehmet. *Kıbrıs’ta İslami Kimlik Davası*. İstanbul: Marifet Yayınları, 1996.

KIBRISLI TÜRKLERİN DİNİ HAFIZASINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

- Ateşin, Hüseyin Mehmet. *Kıbrıslı 'Müslüman'ların 'Türk'leşme ve 'Laikleşme' Serüveni (1925-1975)*. İstanbul: Marifet Yayınları, 1999.
- Behçet, Hasan. *Kıbrıs Türk Maarif Tarihi (1571-1968)*. Lefkoşa: y.y., 1969.
- Berger, Peter Ludwig. "Günümüz Din Sosyolojisi Üzerine Düşünceler". çev. İhsan Çapçioğlu. *Din Sosyolojisi Klasik ve Çağdaş Yaklaşımlar*. ed. Bünyamin Solmaz-İhsan Çapçioğlu. 245-262. Konya: Çizgi Kitapevi, 2. Basım, 2009.
- Coştu, Yakup. *İngiltere'de Türkler; Dinsel Yapılar ve Organizasyonlar*. Ankara: Araştırma Yayınları, 2018.
- Denktaş, Rauf Raif. *Kur'an'dan Aldığım İlhamlar*. İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 1986.
- Dönmezer, Sulhi. *Toplumbilim*. İstanbul: Beta Yayınları, 11. Basım, 1994.
- Gökel, Ömer- Dağlı, Gökmen. "Osmanlı'dan Günümüze Kıbrıs Türk Eğitim Sisteminin Geçirmiş Olduğu Evreler". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8/37 (Nisan 2015), 747-758.
- Günay, Ünver. *Din Sosyolojisi*. İstanbul: İnsan Yayınları, 14. Basım, 2017.
- Hervieu-Leger, Daniele. "Sekülerleşme, Gelenek ve Dindarlığın Yeni Şekilleri: Bazı Teorik Öneriler". çev. Halil Aydınalp. *Din Sosyolojisi Klasik ve Çağdaş Yaklaşımlar*. ed. Bünyamin Solmaz- İhsan Çapçioğlu. 109-124. Konya: Çizgi Kitapevi, 2. Basım, 2009.
- <https://www.milliyet.com.tr/dunya/cocuklar-da-elbet-buyumek-isterler-2050749> et: 09.01.2019
- Keser, Ulvi. "Kıbrıs'ta Göç Hareketleri ve 1974 Sonrasında Yaşananlar". *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* 5/12 (Bahar 2006), 103-128.
- Kirman, Mehmet Ali. *Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2004.
- Kurt, Abdurrahman. *Din Sosyolojisi*. Bursa: Dora Basım Yayın, 2011.
- Nurçin, Volkan. "İngiliz İdaresi'nde Kıbrıs'ta Din Görevlisi Yetiştiren Bir Kurum: İslam İlahiyat Okulu". *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/2 (2019), 203-238.
- Oberling, Pierre. *Bellapais'e Giden Yol*. çev. Mehmet Erdoğan. Ankara: Genel Kurmay Başkanlığı Basınevi, 1988.
- Öz, Kübra. "Kıbrıs Türk Kimliğinin İnşasında Atatürk İlke ve İnkılapları". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi* 5/5 (2016), 1262-1291.
- Söylemez, Mehmet Mahfuz. *İslam Ülkelerinden Söyleşiler*. İstanbul: Mana Yayınları, 2016.

Şentürk, Recep. *Yeni Din Sosyolojileri*. İstanbul: Gelenek Yayıncılık, 2004.

Töre, Elmaziye. "Kıbrıs Türk Toplumunda Sosyo-Kültürel Yapının Taşınmasında Öğretmenlerin Rolü". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 2/6 (Kış 2009), 634-641.